

SYR.04 · EMEVÎLER DÖNEMİ

Bu ünite **on konudan** oluşur. Aşağıdaki tablo ünitenin tamamını gösterir; bu belgede şimdilik birinci konu yazılmıştır.

Kod	Konu	Durum
SYR.04.01	Muâviye · Mevâlî-Şuûbiyye akımı · Kerbelâ olayı	YAZILDI
SYR.04.02	Harre Vak'ası, I. Mekke Kuşatması, II. Muâviye	yazılacak
SYR.04.03	Mervân b. Hakem, Mercirâhit, Tevvâbîn, Abdülmelik b. Mervân	yazılacak
SYR.04.04	Keysâniyye, Deyrû'l-Cesâlik, Deyrû'l-Cemâcim, II. Mekke Kuşatması	yazılacak
SYR.04.05	I. Velîd, Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülazîz	yazılacak
SYR.04.06	II. Yezîd, Hişâm b. Abdülmelik, Belâtüşşühedâ (Puatiye) Savaşı, Zeyd b. Ali isyanı	yazılacak
SYR.04.07	Zap Suyu Savaşı ve Emevîler'in yıkılış sebepleri	yazılacak
SYR.04.08	Endülüs Emevîleri: Kadiks, Valiler ve Emirlik dönemi	yazılacak
SYR.04.09	Halifelik dönemi (929-1031), Âmirîler, Tevâif-i Mülûk	yazılacak
SYR.04.10	Endülüs'te etnik gruplar, Benî Ahmer Devleti (Nasrîler)	yazılacak

ÜNİTENİN ÇERÇEVESİ — üç sayı

41-132 / 661-750 — Emevî hilâfetinin başlangıç ve bitiş tarihleri; **yaklaşık doksan yıl**.

14 halife — **üçü Süfyânî** (Muâviye, I. Yezîd, II. Muâviye), **on biri Mervânî** koldandır.

Başşehir Dımaşk'tır. Yalnız son halife **II. Mervân**, hilâfet merkezini **Harran'a** taşımak zorunda kalmıştır.

ÖLÇÜM — Emevîler sınavda ne kadar yer tutuyor?

ÖSYM'nin **2013-2025** yılları arasında sorduğu sorulardan **yirmi dokuzu Emevîler Dönemi** bölümündendir; karşılaştırma için Câhiliye Dönemi otuz altıdır. **Bu yirmi dokuz sorunun tamamı tek tek incelenip konulara dağıtılmıştır**.

Dağılım eşit değildir. Ünitenin on konusu arasında ağırlık açık farkla **birinci konudadır**: **SYR.04.01'e 12 soru** düşer — bölümün **%41'i**. Geri kalan on yedi soru diğer dokuz konuya dağılır.

2026 AGS-DİKAB sınavında İslam Tarihi'nden sekiz soru çıkmış, bunların üçü Emevî dönemiyle ilgilidir: **Endülüs Emevî Devleti'nin kuruluşu**, **Endülüs'te hilâfet** ve **Emevî-Abbâsî geçişinin kültürel sonucu**. Yani 2026'da ağırlık **SYR.04.07-SYR.04.10** tarafına kaymıştır.

Konu	Çıkmış soru	Ağırlık
SYR.04.01 Muâviye · mevâlî-Şuûbiyye · Kerbelâ	12	%41
SYR.04.02 Harre, I. Mekke Kuşatması, II. Muâviye	2	%7

Konu	Çıkış soru	Ağırlık
SYR.04.03 Mervân, Mercirâhit, Tevvâbîn, Abdülmelik	3	%10
SYR.04.04 Keysâniyye, Deyrû'l-Cemâcim, II. Mekke Kuşatması	—	—
SYR.04.05 I. Velîd, Süleyman, Ömer b. Abdülazîz	3	%10
SYR.04.06 Hişâm, Belâtüşşühedâ, Zeyd b. Ali	1	%3
SYR.04.07 Yıkılış sebepleri	2	%7
SYR.04.08-SYR.04.10 Endülüs	3	%10
Ünite dışı / genel (<i>şehirler, harita, halife eşleştirmesi</i>)	3	%10

SYR.04.04 satırındaki çizgi, o konudan hiç soru çıkmadığını gösterir; konu müfredatta durur, ağırlığı sıfırdır.

BU KONUNUN SINIRI

Burada **üç ayrı konu** vardır ve üçü birbirine sebep-sonuç zinciriyle bağlıdır: **Muâviye'nin hilâfeti ve veliahtlık kararı** → **Yezîd'e biat meselesi** → **Kerbelâ**. Arada, Emevî toplum yapısının omurgasını kuran **mevâlî** meselesi ve ondan doğan **Şuûbiyye** akımı durur.

Burada **olmayanlar**: Harre Vak'ası ve I. Mekke Kuşatması SYR.04.02'de · Mervân b. Hakem ve **Tevvâbîn** SYR.04.03'te · Emevîler'in yıkılış sebepleri SYR.04.07'de · Endülüs SYR.04.08-SYR.04.10'da.

Bir kronoloji uyarısı: Şuûbiyye akımı **Emevîler'in son yıllarında** görülmeye başlamış, asıl **Abbâsîler döneminde** sistemli bir akım hâline gelmiştir. Müfredat onu mevâlî ile birlikte bu konuya koyar; sebebi, akımın **kaynağının** Emevî dönemi mevâlî politikası olmasıdır. Sınavda “Şuûbiyye hangi dönemde ortaya çıktı” sorulursa cevap **Abbâsîler**'dir.

AĞIRLIK UYARISI — bu konuda neye ne kadar çalışılmalı

Bu konunun üç parçası **eşit ağırlıkta değildir**. Bu on iki soru şöyle dağılır: **mevâlî 5 · Şuûbiyye 2 · Hz. Hasan antlaşması 2 · Sıffin-Tahkîm 1 · halife unvanları 1 · Kerbelâ 1**.

En çok sorulan konu mevâlîdir — tek başına on iki sorunun beşi. Üstelik aynı soru metni **üç kez** birebir karşımıza çıkmaktadır.

Kerbelâ, adının büyüklüğüne rağmen doğrudan sorulmamıştır. Tek soru bile olayın kendisini değil, **Tevvâbîn'in pişmanlık sebebini** sorar. Kerbelâ'nın ayrıntısı hikâye olarak bilinmeli, ama **sınav puanı mevâlîdedir**.

Çalışma sırası buna göre kurulmalıdır: önce mevâlî ve Şuûbiyye, sonra Hz. Hasan antlaşması, en sonda Kerbelâ'nın ayrıntısı.

Konu öncesi dört soru

Cevaplamadan okumaya geçme.

1. Muâviye'nin halifeliğini Sünnî anlayış hangi olayla **meşru** sayar — Sıffin mi, Tahkîm mi, başka bir şey mi?
2. *Âmü'l-cemâa* hangi yıldır ve neden bu adı almıştır?
3. Muâviye'nin “en kalıcı icraatı” sayılan karar hangisidir ve buna hangi dört sahâbî karşı çıkmıştır?
4. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in yanında kaç kişi vardı — ve karşı tarafın sayısı kaynaklarda veriliyor mu?

1. Muâviye b. Ebû Süfyân — kimlik kartı

Emevî hilâfetin kurucusudur. Aşağıdaki kart, hakkında sorulabilecek bütün künye bilgilerini tek yerde toplar.

	Muâviye b. Ebû Süfyân
Tam adı	Ebû Abdîrrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî
Ana-baba	Babası Ebû Süfyân , annesi Hind bint Utbe
Hz. Peygamber'e yakınlığı	Kız kardeşi Ümmü Habîbe Hz. Peygamber'in hanımı olduğu için kayınbiraderidir
Müslüman oluşu	Mekke'nin fethi sırasında, babasıyla birlikte. Müellefe-i kulûbdan sayıldığı için Huneyn ganimetlerinden fazla pay almıştır
Hz. Peygamber yanındaki görevi	Kâtiplik
Valiliği	Hz. Ömer 17/638 'de önce Ürdün , ertesi yıl Dımaşk valiliğine tayin etti. Hz. Osman döneminde Filistin, el-Cezîre, Humus ve Kinnesrîn de eklenerek Suriye genel valisi oldu
Halifeliği	25 Rebülevvel 41 / 29 Temmuz 661 — 60/680 'e kadar
Vefatı	Receb 60 / Nisan 680, Dımaşk; Bâbüssagîr Mezarlığı 'na defnedildi. Aynı gün yerine oğlu Yezîd geçti

İKİ AYRINTI — sınavda ayırt edici

“Vahiy kâtibi” mi, “kâtip” mi? Kaynak yalnızca **kâtiplik** der. Muâviye'nin vahiy kâtipleri arasında sayılması yaygın bir kabuldür, ancak künyeli ifade **kâtiplik**tir. Soru “Hz. Peygamber'in yanındaki görevi” derse **kâtiplik** işaretlenir.

Müslüman oluşu Mekke'nin fethindedir, Hudeybiye'de değil. Bu, Emevî muhaliflerinin sık kullandığı bir noktadır ve sınavda tarih sorusu olarak gelebilir.

Hz. Peygamber'den **163 hadis** rivayet etmiştir.

2. Hilâfete geliş — dört basamak

Muâviye'nin halifeliği tek bir olaya dayanmaz; **dört basamaklı bir zincirle** kurulur. Sınav bu zincirin herhangi bir halkasını sorabilir; en çok sorulan halka sonuncusudur.

#	Olay	Tarih	Kilit ayrntı
1	Sıffin Savaşı	Zilhicce 36 / Haziran 657	Arahlıklarla üç ay sürdü. Son gün Hz. Ali'nin kumandanı Mâlik el-Eşter kesin darbeyi vurmak üzereyken...
2	Mushafların mızraklara takılması	Sıffin'in son günü	Amr b. Âs 'ın taktiği: mızrak uçlarına Kur'an sayfaları taktırıp anlaşmazlığı Allah'ın kitabının hakemliğine çağırmak. Muâviye ağır bir yenilgiden böyle kurtuldu

#	Olay	Tarih	Kilit ayrntı
3	Tahkîm (hakem olayı)	13 veya 17 Safer 37 / 31 Temmuz veya 4 Ağustos 657	Hakemler Allah'ın kitabı, gerektiğinde Resûlullah'ın sünneti ile hüküm verecekti. Sonuç: Hâriciler Hz. Ali'nin ordusundan ayrıldı; Amr b. Âs, Muâviye'yi halife seçtiklerini açıkladı
4	Hz. Hasan ile antlaşma	25 Rebîülevvel 41 / 29 Temmuz 661	Hz. Hasan bazı şartlarla hilâfeti bıraktı. Muâviye Kûfe'ye giderek ondan ve halktan biat aldı. Sünnîler Muâviye'nin halifelîğinin meşruiyetini bu biatla başlatır

ÂMÜ'L-CEMÂA — “birlik yılı”

41 (661) yılına, Hz. Hasan ile Muâviye arasındaki bu uzlaşmadan dolayı “âmü'l-cemâa” (birlik yılı) denilmiştir.

Adın sebebi açıktır: Hz. Osman'ın şehâdetinden beri ikiye bölünmüş olan İslâm dünyası bu yıl **tek elde** toplanmıştır.

Sınav için tek cümle: Âmü'l-cemâa 41 (661) yılıdır; Hz. Hasan'ın hilâfeti Muâviye'ye devretmesiyle birlik sağlandığı için bu adı almıştır.

Hz. Hasan bu kararı **kardeşi Hüseyin'in şiddetle karşı çıkmasına rağmen** almış ve müslümanlar arasında kan dökülmesini önlemiştir. Bazı Sünnî âlimler onu **Hulefâ-yi Râşidîn'in beşincisi ve sonuncusu** sayar.

Çekilme gerekçesi ayrıca sorulur. Hz. Hasan Kûfe'de halktan biat alıp mücadeleye girişmiş, fakat **ordusundaki askerlerin savaşıma konusundaki isteksizliği** karşısında şartlı olarak çekilmeye karar vermiştir. Sınav bu gerekçeyi doğrudan sormuştur; “halifeliğe Muâviye'nin daha lâayık olduğunu düşünmesi” gibi şıklar **çeldiricidir**.

İkinci bir kalıp: “Âlimlerin çoğunluğuna göre haklı olan taraf Hz. Ali'dir; ancak sonraki bir gelişme sebebiyle Muâviye'nin iktidarının meşruiyet kazandığı söylenmiştir. Bu gelişme nedir?” Cevap: **Hz. Hasan'ın Muâviye'ye halife olarak biat etmesi.**

2.1 Antlaşmanın şartları — altı madde

Hz. Hasan'ın ileri sürdüğü şartlar kaynaklarda **altı madde** hâlinde sayılır. Muâviye bunları **kendi eliyle yazıp mühürleyerek** Hz. Hasan'a iade etmiştir.

#	Şart
1	İntikam için Iraklılar'dan hiç kimse tutuklanmayacaktır
2	Milliyetine bakılmaksızın herkes emniyet içinde olacaktır
3	İşlenmiş suçların tamamı affedilecektir
4	Ahvaz'ın haracı yıllık olarak kendisine ödenecektir
5	Kardeşi Hüseyin'e 2 milyon dirhem verilecektir
6	Hâşimoğulları'na , Abdüşemsoğulları'na (Ümeyye) gösterilen yakınlık gösterilecek ve aynı ihsanlarda bulunulacaktır

İKİ TARTIŞMALI ŞART — çeldirici buradan kurulur

“Hz. Ali’ye sövülmemesi” şartını listeye **İbnü’l-Esîr** eklemiştir; altı maddelik asıl listede yoktur.

“Hilâfetin Muâviye’nin ölümünden sonra Hasan’a iade edilmesi” şartı, muahhar bir Sünnî kaynak ile Şîî eserlerde geçer. **Bu maddenin antlaşmada bulunması olayların gelişmesine uygun düşmemektedir:** Muâviye oğlu Yezîd’e biat aldığıında, böyle bir şartı ileri sürerek ona itiraz edildiği **sabit değildir**.

Sınavda dikkat: “Aşağıdakilerden hangisi antlaşmanın şartlarından **değildir?**” kalıbı gelirse, doğru cevap büyük ihtimalle bu iki eklentiden biridir.

3. Muâviye’nin devlet teşkilâtına kattıkları

Muâviye devletini **Bizans müesseselerinden yararlanarak** kurmaya çalışmıştır. Bu başlık, “ilk defa kim yaptı” kalıbının en verimli olduğu yerdir.

Kurum / iş	Ne yaptığı
Hâciblik	Halifenin huzuruna çıkışı düzenleyen makam
Dîvânü’r-resâil	Yazışma divanı
Dîvânü’l-hâtem	Mühür divanı — resmî yazıların suretinin saklanması ve mühürlenmesi
Dîvânü’l-berîd	Posta-haberleşme teşkilâtı
Özel muhafız	Saldırlardan korunmak için özel muhafız görevlendiren ilk halifedir
Donanma	Bizans’tan kalma tersanelerden yararlanarak İslâm donanmasının ilk deniz birliklerini teşkil etti
Gayri müslim istihdamı	Müşaviri Sercûn b. Mansûr , özel doktoru İbn Üsâl gibi bazı Hristiyanları sarayında görevlendirdi

DENİZ VE İSTANBUL — tarihler

Kıbrıs: Hz. Ömer’den izin alamadı; **27 (648)**’de Hz. Osman’ı ikna ederek **1700 parçalık** filoyla adayı **kan dökmeden yılda 7200 altın haraca** bağladı. **Beş yıl sonra** ikinci bir sefer düzenleyip **12.000 kişilik** bir ordu yerleştirdi.

İstanbul — birinci kuşatma: **49 (669)** yılında **karadan ve denizden**, İslâmî dönemdeki **ilk İstanbul kuşatması** gerçekleştirildi.

İstanbul — uzun muhasara: **50 (670)**’te Kyzikos (Kapıdağ) yarımadası alındı; buradan başlatılan akınlarla İstanbul **dört yıl süreyle (54-58 / 674-678)** muhasara edildi.

Doğu ve batı fetihleri: Kâbil **44/664**, Buhara **54/674**, Semerkant **56/676**. Batıda **Ukbe b. Nâfi’**, Mağrib fetihlerine üs olmak üzere **Kayrevan’ı** kurdu (**50/670**).

4. Veliahtlık kararı — hilâfetin saltanata dönüşmesi

Muâviye’nin **en kalıcı icraatı**, oğlu **Yezîd**’i veliaht tayin ederek devleti **veraset kuralını esas alan bir hanedana** dönüştürmesidir. Bu karar, İslâm tarihinde bir dönem değişikliğinin adıdır: **hilâfetin saltanata dönüşmesi**.

KARARIN SEYRİ

Gerekçe: Muâviye bunu, **Kûfe valisi Mugîre**’nin tavsiyesiyle ve müslümanların hilâfet yüzünden yeni bir anlaşmazlığa düşmesini engellemek amacıyla yaptığını söylemiştir.

Zamanlama: niyetini başlangıçta yalnız valilerine açmış, bu işe olumlu bakmayan **Ziyâd b. Ebîh’in ölümünden sonra (53/673)** açıklamıştır.

Hazırlık: oğlunun halifelîğe lâyık olduğunu göstermek için onu **50 (670) yılında İstanbul seferine** göndermiş, hacca gitmesini ve Hicaz halkına bol yardım yapmasını sağlamıştır.

Sonuç: Muâviye **Medine dışında önemli bir muhalefetle karşılaşmadı**; Hicaz’a bizzat giderek muhaliflerin biatını **ancak tehdide başvurarak** aldı. Onların biatının ardından Mekke ve Medine halkı da Yezîd’in veliahtlığını kabul etti.

KARŞI ÇIKAN DÖRT SAHÂBÎ — ezberlenecek liste

Hız. Hüseyin · Abdullah b. Zübeyr · Abdullah b. Ömer · Abdurrahman b. Ebû Bekir

Bu dört isim ve diğer bazı önde gelen sahâbîler, uygulamayı “**istişarî hilâfeti saltanata çevirmek**” olarak değerlendirip şiddetle karşı çıktılar.

Dördünün ortak özelliği: dördü de **büyük sahâbîlerin oğulları ya da torunlarıdır** — Hız. Ali’nin, Zübeyr’in, Hız. Ömer’in ve Hız. Ebû Bekir’in. Liste bu yolla kolay tutulur.

İleriye bağlantı: bu dört isimden **Hız. Hüseyin** Kerbelâ’ya, **Abdullah b. Zübeyr** Mekke kuşatmalarına gidecektir. Konunun geri kalanı bu iki addan çıkar.

Muâviye özellikle bu tasarrufu sebebiyle **ilk İslâm tarihçilerinin çoğu tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir**. Buna karşılık **İbn Haldûn**, içinde bulunulan şartlar düşünüldüğünde bu işin müslümanların hayrına olduğunu söyler; bu görüş çağdaş Sünnî yazarlarca da benimsenmiştir.

4.1 Halife unvanlarının seyri — ÖSYM’nin sevdiği bir soru

Yönetim anlayışındaki değişim, halifeye verilen **unvanlarda** da izlenebilir. ÖSYM bu zinciri verip **değişimin sebebini** sormuştur.

Dönem	Unvan	Açıklama
Hız. Ebû Bekir	halîfetü Resûlillâh	“Allah Resûlü’nün halifesi”
Hız. Ömer	halîfetü halîfeti Resûlillâh → emîrû’l-mü’minîn	Birincisi ifade güçlüğü doğurduğu için ikincisi yaygınlaştı
Hız. Osman · Hız. Ali	emîrû’l-mü’minîn	Aynı unvan sürdü
Emevîler	halîfetullah	“Allah’ın halifesi”
Abbâsîler	zıllullah fî’l-arz	“Yeryüzünde Allah’ın gölgesi”

SORU BU ZİNCİRDEN NE İSTİYOR?

ÖSYM, unvanları sayıp şunu sormuştur: “Emevî ve Abbâsî dönemlerindeki bu değişikliklerin temel nedeni nedir?”

Cevap: **halifenin gücünü ilâhî bir temele dayandırmak.** *Halîfetü Resûlillâh* unvanı yetkiyi **Peygamber’den** alır; *halîfetullah* ise **doğrudan Allah’tan**. Bu, seçimle gelen bir makamdan verasetle gelen bir makama geçişin dildeki karşılığıdır.

Çeldiriciler ve neden yanlış oldukları: “Arap olmayan müslümanların itaatini sağlamak” — unvan değişikliği mevâlî meselesiyle ilgili değildir. “Kendilerini Hz. Muhammed’in takipçisi göstermek” — tam tersi, Peygamber’e atf **kaldırılmıştır**. “Dinî ve siyasî işleri ayırmak” — unvan ikisini **birleştirir**.

5. Mevâlî — Emevî toplumunun kırılma noktası

Mevâlî موالٍ, *mevlâ* مولى kelimesinin çoğuludur; kök **v-l-y** (و ل ي)’dir. Sözlükte *koruyucu, yardımcı, sahip, dost; âzat eden efendi; âzat edilen köle* anlamlarına gelir.

KELİMENİN ANLAM GENİŞLEMESİ — ÖSYM’nin doğrudan sorduğu nokta

Hız. Peygamber döneminde *mevâlî*, **âzat edilen köleler** için kullanılıyordu. Hız. Peygamber, hür Arap müslümanlarla âzatlı müslümanlar arasında **bir ayırım gözetmemiştir**.

Emevî döneminde kelime anlam genişlemesine uğradı: artık esir veya köle olmadıkları hâlde, bir Arap ya da Arap kabilesi vasıtasıyla İslâm’a giren **Arap olmayan bütün müslümanları** karşılıyordu.

İki taraf arasındaki bağa **velâ** denir; yardımlaşma ve mirasçılık hakları doğuran bir akid biçimidir.

Sınav bunu birebir sordu: “Hız. Muhammed döneminde âzat edilen köleler için kullanılan *mevâlî* kavramı Emevîler döneminde anlam genişlemesine uğramış ve farklı bir grubun adı hâline gelmiştir... Bu grup hangisidir?” Cevap: **Arap olmayan müslümanlar**.

	Emevî toplumunun tabakaları
Müslümanlar	Fâtih Araplar (<i>siyasî, askerî ve idarî otoriteyi Emevî tarihinin sonuna kadar daima onlar elinde tuttu</i>) Mevâlî (<i>Arap olmayan müslümanlar</i>)
Zimmîler	Hristiyan, Yahudi, Mecûsî, Sâbiî, Sâmirî
Köleler	—

HUKUKEN EŞİT, FİİLEN DEĞİL

Kendi arzusuyla İslâm'ı kabul edenler **hukuken Arap müslümanlar gibi bütün haklara sahip oluyorlardı**; çünkü İslâm dini ırklar arasında fark gözetmez. **Ancak Emevîler zamanında mevâlînin bazı haklardan Araplar kadar faydalanamadığı görülmektedir.**

Cizye meselesi — en somut örnek: zimmîler müslüman olunca cizyeden kurtuluyordu. İhtidâ hızlanıp **hazine gelirleri azalınca, Emevî halifeleri müslüman olup mevâlî sınıfına geçen bu tebaadan cizye almaya devam ettiler.** Bu uygulama **Ömer b. Abdülazîz döneminde durdurulmuş**, ondan sonra **yeniden başlatılmıştır.**

Ordu: ilk dönemlerde ordu yalnız Arap unsurundan oluşuyordu. Sonra mevâlî de askere alınmaya başlandı — İranlı, Berberî ve Türk asıllı askerlerin sayısı son zamanlarda iyice artmıştı. **Ancak bunların kumandanlık makamına getirilmesi çok nâdir olurdu.**

Dengeli okuma: Emevî idarecileri **divanlarda mevâlîye önemli görevler vermişlerdir.** Mevâlî **bilhassa ilmî alanda** kendini göstermiş, dönemin büyük âlimlerinden pek çoğu onların içinden yetişmiştir. Sebebi de kaydedilir: **fâtih-muharip kimliğini koruyan Araplar, ilim ve savaş dışı alanları onlara bırakmıştı.**

MEVÂLÎ MESELESİ YIKILIŞA NASIL BAĞLANIR?

Arapçılık taassubuyla bilinen Emevî halifelerinin mevâlîyi Arapların faydalandığı birtakım haklardan mahrum etmeleri **çöküşü hızlandırmıştır.**

Haklarının verilmediğini gören mevâlî, **yönetime muhalif güçleri desteklemeyi kendine prensip edindi**; en sonunda **Abbâsî davetine katılması**, Emevîler'in yıkılmasını amaçlayan bu hareketin sonuca ulaşmasını sağladı.

Bu cümle SYR.04.07 (yıkılış sebepleri) konusunun da temel maddelerinden biridir.

Somut bir kayıt: Abbâsî davetini organize eden **on iki nakîbden dördü mevâlîdendi.**

ÖSYM bu bağda doğrudan sordu: “İkinci sınıf olarak görüldüğü için dışlanan, bu nedenle Abbâsî ihtilâline destek veren, Emevîler'in yıkılışında önemli rol oynayan grup hangisidir?” Cevap: **mevâlî.**

6. Şuûbiyye akımı

Şuûbiyye شعوبية, **Arap olmayan milletlerin Araplardan üstün olduğunu savunan** siyasî, fikrî ve edebî harekettir. Adı, Kur'an'da “milletler” anlamına gelen **şuûb شعوب** kelimesinden gelir; bu da **şa‘b** شعب'in çoğuludur ve kök **ş-a-b** (ش ع ب)'dir. Dayandığı âyet **Hucurât 49/13**'tür: insanların **şuûb ve kabâil** hâlinde yaratıldığını bildiren âyet.

Soru	Cevap
Ne zaman ortaya çıktı?	Emevîler'in son yıllarında görülmeye başladı
Ne zaman kurumsallaştı?	Abbâsîler döneminde sistemli bir akım hâline geldi
Hangi millet öne çıktı?	İranlılar. Ayrıca Rum, Türk, Berberî, Slav ve Kıptî kökenli edip ve âlimler de katıldı

Soru	Cevap
Önde gelen temsilcileri	Beşşâr b. Bürd, Ebû Nüvâs, Di'bil gibi şairler; Ebû Ubeyde, Heysem b. Adî gibi ilim adamları. Endülüs'te İbn Garsiyye
Kimler karşı çıktı?	Câhiz, İbn Kuteybe, Belâzürî

MEVÂLÎ İLE ŞU'ÛBİYYE ARASINDAKİ BAĞ

Mevâlî bir toplumsal tabakanın adıdır; Şu'ûbiyye ise bir fikir hareketinin. Biri durumu, öbürü o duruma verilen cevabı adlandırır.

Zincir şöyle kurulur: fetihlerle Arap olmayan müslümanlar çoğaldı → Emevî yönetimi otoriteyi Araplarda tuttu ve mevâlîyi bazı haklardan mahrum bıraktı → mevâlî arasında **tepki** birikti → bu tepki, Abbâsî döneminde **edebî ve fikrî bir üstünlük iddiasına** dönüştü: **Şu'ûbiyye**.

İki tuzağa dikkat. Birincisi: Şu'ûbiyye **Emevî dönemine ait bir akım değildir**; Emevî döneminde **kaynağı** doğmuş, **Abbâsî** döneminde akım hâline gelmiştir. İkincisi: Şu'ûbiyye yalnız İranlılara ait de değildir, ancak **en görünür temsilcileri İranlılardır**.

7. Kerbelâ — olayın kronolojisi

Kerbelâ, Muâviye'nin veliahtlık kararının doğrudan sonucudur: Muâviye ölünce Yezîd'e biat istenmiş, Hz. Hüseyin bunu reddetmiştir. Aşağıdaki çizelge olayı **gün gün** verir; sınavda tek tek tarih sorulmasa da **sıra** sorulur.

Tarih	Olay
Receb 60 / Nisan 680	Muâviye vefat etti; Yezîd Dımaşk'ta halife oldu ve Medine valisi Velîd b. Utbe 'den Hz. Hüseyin'in biatını almasını istedi
28 Receb 60 / 4 Mayıs 680	Hz. Hüseyin, kardeşi Muhammed b. Hanefiyye hariç bütün aile fertlerini alıp Medine'den Mekke'ye yola çıktı
5 Şevval 60 / 9 Temmuz 680	Kûfelilerin davet mektupları üzerine gönderilen Müslim b. Akîl (<i>amcasının oğlu</i>) Kûfe'ye ulaştı ve biat almaya başladı
8 veya 9 Zilhicce 60 / 9 veya 10 Eylül 680	Müslim b. Akîl öldürüldü ; Hânî' b. Urve de aynı âkıbete uğradı
8 Zilhicce 60 / 9 Eylül 680	Hz. Hüseyin umresini tamamlayıp Mekke'den Kûfe'ye hareket etti
2 Muharrem 61 / 2 Ekim 680	Kafile Ninevâ bölgesindeki Kerbelâ'ya vardı
9 Muharrem 61	Şemir b. Zülcevşen karargâha ulaştı
10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680	KERBELÂ VAK'ASI

ZİNCİRDEKİ ÜÇ DÖNÜM NOKTASI

Birinci: Kûfeliler Hz. Hüseyin'i davet etti — **Şebes b. Rib'î** ve **Süleyman b. Surad** gibi ileri gelenler mektup yazdı. Müslim b. Akîl'e ilk aşamada **12.000-30.000 kişinin** biat ettiği rivayet edilir. Sonra **18.000 kişinin biatını bozduğu** kaydedilir; Müslim'in yanında **sadece otuz kişi** kaldı, sonra onlar da dağıldı.

İkinci: Hz. Hüseyin **Sa'lebiye**'de Müslim ile Hânî'in öldürüldüğünü öğrenince **geri dönmek istedi**; fakat **Müslim'in oğulları ve kardeşlerinin ısrarı üzerine** yola devam etmek zorunda kaldı.

Üçüncü: **Ferezdak**'ın sözü, olayın özeti sayılır: *"Halkın kalbi seninle, kılıçları Benî Ümeyye iledir; ilâhî takdir ise gökten iner ve Allah dilediğini yapar."*

8. Kerbelâ'nın kadrosu — kim kimdir

Bu konuda en çok karıştırılan şey **adlardır**. Aşağıdaki isimlerin rolü ayrı ayrı tutulmalıdır.

Kişi	Rolü
Yezîd b. Muâviye	Halife. Kûfe valisi Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî 'yi görevden alıp yerine Ubeydullah'ı tayin etti
Ubeydullah b. Ziyâd	Yezîd'in Basra valiliğinden alıp Kûfe'ye tayin ettiği vali. Müslim b. Akîl'i öldürttü; kafilenin susuz ve savunmasız bir yerde konaklamaya mecbur edilmesini emretti
Ömer b. Sa'd b. Ebû Vakkâs	Ordunun kumandanı. Rey valiliğine getirilmişti; önce bu işe yanaşmak istemedi , görevden alınma tehdidiyle kabul etti. Savaşı ilk oku atarak o başlattı
Şemir b. Zülcevşen	Sıffin'de Hz. Ali'nin safında çarpışanlardandı . Ubeydullah'ı sertliğe ikna etti; son hücum onun emriyle yapıldı
Hür b. Yezîd	Kafileyi 1000 kişilik kuvvetiyle gözetleyen kumandan. Hz. Hüseyin'in dönmesine engel olmuştu; sonra yaptıklarına pişman olarak onun safına geçti
Sinân b. Enes en-Nehaî	Hz. Hüseyin'i fiilen şehid eden kişi
Müslim b. Akîl	Hz. Hüseyin'in amcasının oğlu ; Kûfe'ye durumu incelemeye gönderildi ve orada öldürüldü
Muhammed b. Hanefiye	Hz. Hüseyin'in baba bir kardeşi ; bu hareketin yanlış olduğunu söyleyip Medine'de kaldı

SAYILAR — hangisi kaynaklı, hangisi değil

Hz. Hüseyin’in yanındakiler: “yanında sadece aile fertleriyle birlikte **yaklaşık yetmiş kişi kaldı**”; savaşa başlarken **yirmi üç süvari ile kırk piyade**.

Şehid sayısı: kaynaklarda **kesin bir rakam verilmez**; “yetmiş kadar muharibin şehid edilmesi” kaydı geçer. Yaygın olarak söylenen **yetmiş iki** rakamı bu kayıtla birebir örtüşmemektedir.

Karşı tarafın sayısı kaynaklarda verilmez. Yalnız Hür b. Yezîd’in **1000 kişilik** gözetleme kuvveti bilinir; olay için kullanılan ifade “**birbirine denk olmayan bu kuvvetler**”dir. Piyasada dolaşan **4.000** ya da **30.000** gibi rakamların künyeli bir dayanağı **bulunamadı**; bu sette yazılmamıştır.

Suyun kesilmesi doğrudur: Ubeydullah **kafilenin su ile irtibatının kesilmesini** istemiş, Ömer b. Sa’d bu iş için — Hz. Hüseyin’i Kûfe’ye çağırانlar arasında bulunan — **Amr b. Haccâc**’ı görevlendirmiştir. Kafilenin **Fırat** ile irtibatı kesilmiştir.

9. Kerbelâ’nın sonuçları

Şehidlerin cesetleri ertesi gün **Gâdiriye köylüleri (Benî Esed)** tarafından toprağa verilmiştir. Hz. Hüseyin’in **kesik başı ve esirler Dımaşk’a** gönderilmiş; esirler birkaç gün tutulduktan sonra **bir muhafız birliği refakatinde Medine’ye** yollanmıştır. Başının nihaî defin yeri hakkında birçok rivayet vardır; **en kuvvetli ihtimal Medine’de Bakî Mezarlığı**’dır.

YEZÎD’İN TAVRI — kaynağın açık hükmü

Kesik baş ve esirler Dımaşk’a gönderildiğinde **Yezîd görünüşte üzülmüştür**. Ancak bu üzüntünün samimi olduğunu söylemek mümkün değildir: gerçekten üzülseydi **Ubeydullah’ı, Şemir’i ve diğerlerini hiç değilse görevlerinden alması gerekirdi**. Ayrıca **öldürme emrini verenin bizzat kendisi olduğu** yolunda rivayetler de vardır.

Kerbelâ Vak’ası, Yezîd’in ismine silinmez bir leke sürmüştür.

9.1 Kerbelâ’dan doğan üç sonuç

Kerbelâ’nın asıl ağırlığı olayın kendisinde değil, doğurduğu üç sonuçtadır; ÖSYM’nin tek sorusu da bu sonuçlardan birine aittir.

Sonuç	Açıklama
1 • Tevvâbîn hareketi	Tevvâbîn تَوَّابِينَ (kök t-v-b — ت و ب; “tövbe edenler”), Hz. Hüseyin’in intikamını almak için harekete geçen ilk zümredir. Pişmanlıklarının sebebi tek cümleyle şudur: Hz. Hüseyin’i Kerbelâ’da yalnız bırakmış olmalarıdır. İşledikleri bu günahtan ancak onu şehid edenleri ve emri verenleri öldürmekle kurtulabileceklerine inandılar; ÖSYM’nin tek Kerbelâ sorusu da tam bu sebebi sormaktadır. Başında Süleyman b. Surad vardır. Divanda 16.000 kişinin adı bulunduğu hâlde sadece 4000 kişi gelmiş, sonra 1000 kişi daha katılmıştır. 22 Cemâziyelevvel 65 / 4 Ocak 685 ’te başlayıp üç gün süren savaşta ağır yenilgiye uğradılar (<i>Aynülverde Savaşı</i> — SYR.04.03)

Sonuç	Açıklama
2 · Şiîliğin doğuşu	Şiî dünyası, Şiîliğin hareket noktası Hz. Ali olmakla birlikte onun şehâdetiyle fazla ilgilenmemiş; Hz. Hüseyin’in şehâdetini Şiîliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimâî ve siyasî hayatın parolası hâline getirmiştir. Tevvâbîn de ilk Şiî hareketlerinden sayılır
3 · Tâziye ve maktel edebiyatı	Kerbelâ’nın hâtırasını anmak için yapılan yas merasimlerine tâziye denir. Şiî dünyası Hz. Hüseyin’i imamların üçüncüsü ve on dört ma’sûm-i pâkin beşincisi kabul eder. Edebiyatta maktel (<i>maktel-i Hüseyin</i>) türü doğmuştur; Türkçede ilk örnek Kastamonulu Şâzî’nin Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin’i (763/1362), en mükemmeli Fuzûlî’nin Hadîkatü’s-suadâ’sıdır. Farsçada Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî’nin Ravzatü’ş-şühedâ’sı meşhurdur

ÇOK SORULAN BİR AYRIM — âşûrâ orucu ile tâziyenin ilgisi yoktur

Sünnîlerin tuttuğu 10 (veya 9-10, 10-11) Muharrem orucunun Kerbelâ tâziyesiyle bir ilgisi yoktur.

Âşûrâ orucu Kerbelâ’dan **önce** de vardır ve dayanağı ayrıdır. Kerbelâ’nın 10 Muharrem’e denk gelmesi, iki ayrı şeyin aynı güne düşmesinden ibarettir.

Sınavda bu, “aşağıdakilerden hangisi yanlıştır” kalıbının klasik maddesidir.

Öğrencilerin çoğu ikisini birbirinin sebebi sanır.

10. ÖSYM bu konudan ne sordu?

ÖSYM’nin 2013-2025 arasında Emevîler bölümünden sorduğu **yirmi dokuz** sorunun **on ikisi** bu konuya düşer. Aşağıdaki tablo on ikisini de, sorulan şeyle birlikte verir.

Kaç kere	Sorulan şey	Cevap	Dikkat
3	Emevîler yıkılıp Abbâsîler gelince yönetimde söz sahibi olan hangi grup memnun oldu?	Mevâlî	Aynı soru metni üç kez karşımıza çıkmış; çeldiriciler Şiî · Berberî · Hâricî · zimmî
1	İkinci sınıf görüldüğü için dışlanan, Abbâsî ihtilâline destek veren, yıkılıştaki rol oynayan grup	Mevâlî	Çeldiriciler: bedevîler · Mecûsîler · Ehl-i kitap · Hâricîler
1	Hz. Peygamber döneminde âzath köleler için kullanılan kavram Emevî döneminde hangi grubun adı oldu?	Arap olmayan müslümanlar	Kelimenin anlam genişlemesini sorar; bilgi olarak en incesidir
2	Arap üstünlüğünü reddeden, hatta Arap olmayanları üstün gören akım	Şuûbiyye	Çeldiriciler: İbrâniyye · Karmatiyye · Berberîyye · Kerrâmiyye · Zenâdîka · Mudarî · Hadarî · Tevvâbûn
1	Âlimler Muâviye’nin iktidarının hangi gelişmeyle meşruiyet kazandığını söyler?	Hz. Hasan’ın biat etmesi	Çeldirici: “Hz. Hüseyin’in şehid edilmesi”, “Hakem olayı”

Kaç kere	Sorulan şey	Cevap	Dikkat
1	Hz. Hasan'ın halifelikten çekilme gerekçesi	Ordusunun savaşma konusundaki isteksizliği	“Muâviye'nin daha lââyık olduğunu düşünmesi” en cazip çeldiricidir
1	Tahkîmi önce kabul edip sonra karşı çıkan ve iki tarafı da tekfir eden grup	Hâricîler	Çeldiriciler: Bâtıniyye · Karmatîler · Hürremîler · Şuûbiyye
1	Halife unvanlarının <i>halîfetü Resûlillâh</i> → <i>halîfetullah</i> → <i>zıllullah</i> seyrinin sebebi	Halifenin gücünü ilâhî bir temele dayandırmak	Unvan zincirini ezberlemek yetmez; sebeb sorulur
1	Tevvâbûn'un pişmanlık sebebi	Hz. Hüseyin'i Kerbelâ'da yalnız bırakmaları	Kerbelâ'ya ait tek sorudur ve olayın kendisini sormaz

BU TABLODAN ÇIKAN ÜÇ SONUÇ

Bir: on iki sorunun **beşi mevâlîdir**. Bu konuda en çok puan getiren başlık odur ve üç soru aynı metinle tekrarlanmıştır. Mevâlînin **tanımı, anlam genişlemesi, uğradığı muamele ve Abbâsî ihtilâline desteği** dört ayrı soru kalıbı üretir.

İki: Kerbelâ doğrudan hiç sorulmamıştır. Tek soru, olayın kendisini değil **Tevvâbûn'un pişmanlık sebebini** sorar. Kerbelâ'nın kronolojisi zinciri anlamak için gereklidir, fakat sınav puanı orada değildir.

Üç: Hz. Hasan antlaşması **iki ayrı açıdan** sorulmuştur — biri **meşruiyet** (Muâviye'nin iktidarı ne zaman meşru sayıldı), öbürü **gerekçe** (Hasan neden çekildi). İkisi farklı sorudur ve ikisi de bilinmelidir.

2026 AGS-DİKAB SINAVI — bu konudan soru çıkmadı

2026 sınavında İslam Tarihi'nden **sekiz soru** çıkmıştır. Emevî dönemiyle ilgili üçü şunlardır: **Endülüs Emevî Devleti'nin kuruluşu** (*Abdurrahman b. Muâviye'nin kaçıışı*), **X. yüzyılda hilâfet kurumunun bulunduğu devletler** (*Fâtımîler, Abbâsîler, Endülüs Emevîleri*) ve **Emevî-Abbâsî geçişinin kültürel sonucu** (*Sâsânî etkisi*).

Yani 2026'da ağırlık **SYR.04.07-SYR.04.10** tarafındadır. **Bu konudan (SYR.04.01) 2026'da soru çıkmamıştır.**

Dolaylı bir temas vardır: Kelam bölümündeki bir soru **Muhtâr es-Sekafi**'nin isyanını *beda* fikri bağlamında sorar; bu isyan da Kerbelâ'nın sonuçlarındandır.

11. Çapraz bağlantılar

Buradaki bilgi	Nerede yeniden karşına çıkar
Tahkîm ve Hâricîler'in ayrılması	MZH Hâricîlik — mezheplerin doğuşu
Hz. Hüseyin'in imamlar arasındaki yeri, tâziye	MZH Şîa — İmâmiyye ve on iki imam

Buradaki bilgi	Nerede yeniden karşına çıkar
Abdullah b. Zübeyr'in biat etmemesi	SYR.04.02 I. Mekke Kuşatması ve Harre Vak'ası
Tevvâbîn hareketi ve Aynülverde Savaşı	SYR.04.03 Mervân b. Hakem, Mercirâhit, Tevvâbûn
Mevâliden cizye alınması ve Ömer b. Abdülazîz'in bunu durdurması	SYR.04.05 Ömer b. Abdülazîz
Mevâlinin Abbâsî davetine katılması	SYR.04.07 Emevîler'in yıkılış sebepleri
Şuûbiyye'nin Abbâsî döneminde kurumsallaşması	SYR.05 Abbâsîler dönemi
Muâviye'nin donanma kurması, Kıbrıs ve İstanbul	İKM İslâm kurumları — ordu ve donanma teşkilâtı
Dîvânü'l-hâtem, dîvânü'l-berîd, hâciblik	İKM Divan teşkilâtı
Maktel edebiyatı, Fuzûlî'nin Hadîkatü's-suadâ'sı	KRT edebiyat bahsi — dinî-edebî türler

12. Sınava giderken — on beş madde

Bu listeyi kapatmadan önce her maddeyi kendi cümlemlerle tekrar edin.

#	Sınavda doğrudan sorulabilecek madde
1	Emevîler 41-132 / 661-750 , yaklaşık doksan yıl, 14 halife , başşehir Dımaşk . Üçü Süfyânî, on biri Mervânî koldandır.
2	Muâviye Mekke'nin fethinde müslüman oldu, Hz. Peygamber'e kâtiplik yaptı; Hz. Ömer 17/638 'de Ürdün'e, sonra Dımaşk'a vali tayin etti.
3	Sıffîn (Zilhicce 36 / Haziran 657) — son gün Amr b. Âs 'ın tavsiyesiyle mızraklara Kur'an sayfaları takıldı ve Muâviye yenilgiden kurtuldu.
4	Tahkîm (Safer 37 / 657) sonrasında Hâricîler Hz. Ali'nin ordusundan ayrıldı; Amr b. Âs Muâviye'yi halife seçtiklerini açıkladı.
5	Âmü'l-cemâa (birlik yılı) = 41 (661) ; Hz. Hasan'ın 25 Rebiülevvel 41 / 29 Temmuz 661 'de hilâfeti devretmesiyle birlik sağlandı. Sünnî anlayış Muâviye'nin meşruiyetini bu biatla başlatır.
6	Antlaşmanın altı şartı vardır. "Hz. Ali'ye sövülmemesi" şartını İbnü'l-Esîr eklemiştir; "hilâfetin Hasan'a iadesi" şartının bulunması olayların gelişmesine uygun düşmemektedir.
7	Muâviye Bizans müesseselerinden yararlandı : hâciblik, Dîvânü'r-resâil , Dîvânü'l-hâtem , Dîvânü'l-berîd . Özel muhafız görevlendiren ilk halifedir ve İslâm donanmasının ilk deniz birliklerini kurmuştur.
8	Kıbrıs 27/648 (1700 parçalık filo, yılda 7200 altın haraç) · İlk İstanbul kuşatması 49/669 · Kyzikos 50/670 ve 54-58/674-678 dört yıllık muhasara · Kayrevan 50/670 , kurucusu Ukbe b. Nâfi' .
9	Muâviye'nin en kalıcı icraatı oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmesidir ; buna hilâfetin saltanata dönüşmesi denir. Karar Mugîre'nin tavsiyesiyle alınmış, Ziyâd b. Ebîh'in ölümünden sonra (53/673) açıklanmıştır.
10	Veliahtlığa karşı çıkan dört sahâbî: Hz. Hüseyin · Abdullah b. Zübeyr · Abdullah b. Ömer · Abdurrahman b. Ebû Bekir . Biatları ancak tehditle alınabilmiştir.

#	Sınavda doğrudan sorulabilecek madde
11	Mevâlî = Arap olmayan müslümanlar. Hukuken eşit, fiilen değil : müslüman olduktan sonra da cizye alınmaya devam edilmiş , bu uygulama Ömer b. Abdülazîz döneminde durdurulup sonra yeniden başlatılmıştır .
12	Mevâlî orduya alınmış ama kumandanlığa çok nâdir getirilmiştir ; buna karşılık divanlarda ve ilmî alanda öne çıkmıştır. Mevâlînin Abbâsî davetine katılması Emevîler'in yıkılışını hızlandırmıştır.
13	Şuûbiyye , Arap olmayanların Araplardan üstün olduğunu savunan akımdır; adı Hucurât 49/13 'teki şuûb kelimesinden gelir. Emevîler'in son yıllarında doğmuş, Abbâsîler döneminde kurumsallaşmıştır . En görünür temsilcileri İranlılardır .
14	Kerbelâ: 10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680 . Vali Ubeydullah b. Ziyâd , kumandan Ömer b. Sa'd , son hücum emri Şemir b. Zülcevşen . Kerbelâ'ya varan kabile aile fertleriyle birlikte yaklaşık yetmiş kişidir ; savaşa başlarken muharip sayısı yirmi üç süvari ile kırk piyadeler .
15	Kerbelâ'dan üç sonuç doğdu: Tevvâbîn hareketi (<i>Süleyman b. Surad, 65/685</i>), Şiîliğin şekillenmesi, tâziye ve maktel edebiyatı . Âşûrâ orucunun Kerbelâ tâziyesiyle ilgisi yoktur .